

Om de twee maanden brengt de Federatie Welstand een elektronische nieuwsbrief uit met relevante berichten over welstands- en monumentenzorg en ruimtelijke kwaliteit. U kunt ook nieuws insturen, zodat dit eventueel opgenomen kan worden in de nieuwsbrief. Stuur hiervoor uw berichten naar gtc@fw.nl.

Berichten uit de Federatie Welstand

De laatste stuiptrekking van schoonheid als rijksopave? (opiniebijdrage)

In juni 2011 werd het project Mooi Nederland afgerond, een rechtse (of was het linkse? – ik ben de draad intussen kwijt) ‘hobby’ van voormalig minister Cramer. Je kon vraagtekens zetten bij het project: wat levert zoiets nou uiteindelijk op? Maar die twijfel is verdwenen met de uitgave *Mooi Nederland, 2,5 jaar innovatie en waardecreatie*. Want al bleef het verzamelen en selecteren van al die thema’s en proefprojecten van Mooi Nederland een beetje buiten ons blikveld, de bundel zelf heeft een absoluut belangrijke functie als gids en inspirator voor de opgaven waar we de komende jaren tegenop lopen.

In het voorwoord legt de nieuwe minister van Infrastructuur en Milieu Schultz de verantwoordelijkheid voor zoiets als een ‘Mooi Nederland’ bij provincies en gemeenten; zij zullen er wel voor zorgen dat het landschap niet dichtslibt, is haar stellige overtuiging. Provincies, gemeenten, marktpartijen en burgers zijn uitstekend in staat om zelf keuzes te maken over de ruimtelijke ordening van dit land, aldus minister Schultz: ‘Ze krijgen meer ruimte om zelf invulling te geven’. Als we op uitnodiging van mw. Schulz allemaal zelf invulling gaan geven aan onze keuzes op ruimtelijke-ordeningsgebied, hoe zou Nederland er dan na tien jaar uitzien?

Als je ziet met hoeveel plezier gemeentebesturen de afgelopen decennia zich gestort hebben op de bouw van bedrijventerreinen, woonwijken en winkelcentra, vaak ten koste van de identiteit van de plek, dan lijkt het vertrouwen van het Rijk in het vermogen van gemeentebesturen om de juiste ruimtelijke beslissing te nemen, nogal lichtvaardig. Het groeidenken en het willen scoren in de beperkte tijd die een wethouder is gegeven, is nog lang niet overal veranderd in bescheidenheid, een wil om samen te werken en af te stemmen met de buurgemeenten, iets onvoltooids door te geven aan je opvolger of goed te luisteren naar burgers die vaak veel minder om groei en vooruitgang zitten te springen. Het inzicht dat een karakteristieke, maar misschien niet helemaal aan de eisen van de ‘moderne tijd’ aangepast dorpscentrum hogere ogen zal gooien bij bewoners, werkers en bezoekers, dan al die dertien-in-een-dozijn vernieuwde kernen, is nog niet overal doorgedrongen. Het moderniseren, uitbreiden en schaalvergroten gaat gewoon nog door. En in de media geportretteerde ontwikkelaars pochen intussen over de miljoenenwaarde van hun grondposities, die ze binnenkort weer denken te gaan verzilveren. Nu het echter crisis is, beloven ze het anders en beter te gaan aanpakken: minder ladewerk, meer maatwerk. Door al dat ladewerk van ontwikkelaars en ambitieuze gemeentebesturen, is Nederland er helaas de laatste decennia bepaald niet fraaier op geworden. En de provincie dan? Er gloort hoop dat provincies haar controlerende taken om goed op de steden en landschappen te passen, serieus nemen. Maar ook in het provinciehuis waaien nog vaak conservatieve winden, steunend op topdown uitgevoerd groeibeleid. Projecten als Mooi Nederland zijn daarom hard nodig, om de vinger aan de pols te houden. Ze zijn kritisch en stimulerend, dwingen de ogen open en binden partijen. Het Rijk moet dus niet zijn historisch-democratische opdracht versagen om onderzoek te doen, om zulke ‘hobby’s’ zelf uit te zetten - daarbij niet geteisterd door wind van links of rechts, maar gewoon enthousiast en graag waardevrij. (GtC)

Info: Mooi Nederland, 2,5 jaar innovatie en waardecreatie, ministerie van Infrastructuur en Milieu, juni 2011, www.kennispleinmooinederland.nl

Eindhoven niet welstandsvrij

De gemeente Eindhoven wordt niet welstandsvrij. Wethouder Mary Fiers (PvdA) moest haar plan uit mei jl intrekken, waarin niet alleen de welstandscommissie en de welstandsnota werden afgeschaft, maar ook het reclamebeleid en de bestaande beeldkwaliteitplannen. Geen toetsing dus meer aan beeldkwaliteitplannen en bijvoorbeeld ook niet aan gebiedsgerichte criteria, die door hun beschrijving zo belangrijk zijn voor kennis over de samenhangende of behoudenswaardige onderdelen van een wijk of stadsdeel. Maar ook geen handhaving: als burgers hierdoor problemen kregen, moesten ze maar naar de rechter stappen; de overheid trok zich terug.

Op dat voorstel is massaal gereageerd, zowel in de pers als op internet, en ook in formele inspraakreacties van personen, organisaties, instellingen en bedrijven. 330 insprekers wijzen het voorstel af, 13 insprekers zijn voorstander van het voorstel van wethouder Fiers.

In een hoorzitting van de gemeenteraad heeft de Federatie Welstand voorgesteld om te experimenteren met een bijzondere vorm van welstandsbeleid. De Federatie zou graag samen met een bewonersorganisatie in een gebied dat zich tegen de welstandsvrijheid verzet willen zoeken naar een vorm van geprivatiseerde welstand. Een experiment, waarbij buurtbewoners en professionals samen op zoek gaan naar de karakteristieken van de wijk en de criteria die bij verandering van (steden-)bouwkundige aard zouden moeten worden toegepast. En vervolgens samen uitdokteren hoe aan die karakteristieken en criteria dan het best de hand gehouden kan worden. Uiteraard is voor dit experiment wel de medewerking van de gemeente gewenst.

Naar aanleiding van de stroom reacties heeft de wethouder haar voorstel aangepast en het welstandsbeleid voor een beperkt deel van de (historische) stad in stand gelaten. Over dit voorstel is in de gemeentelijke raadscommissie echter opvallend kritisch gesproken. Veel raadsleden ondersteunen weliswaar de wens tot vernieuwing van het beleid voor ruimtelijke kwaliteit, maar missen de argumentatie onder de keuze voor welstandsvrije gebieden, en ook wordt opgemerkt dat er wel erg véél gebieden welstandsvrij verklaard zijn. De raadscommissie heeft de wethouder dan ook opgedragen met een beter onderbouwd voorstel terug te komen. Dat is tot heden niet gebeurd.

Vergunningvrij bij monumenten, beschermde gezichten en werelderfgoed

Vanaf 1 januari 2012 is het ook mogelijk om zonder omgevingsvergunning bepaalde veranderingen aan te brengen in en aan beschermde monumenten en om aanbouwen en bijgebouwen neer te zetten loodrecht achter de niet-monumentale gebouwen in beschermde stads- en dorpsgezichten. Betogen vanuit de erfgoedwereld dat hiermee de meest karakteristieke gebieden van Nederland niet meer met de nodige zorgvuldigheid behandeld kunnen worden – zoals bijvoorbeeld het open polderlandschap van de Schermer of de sinds 1612 met een ‘keur’ groen gehouden binnentuinen van de Amsterdamse grachtengordel – bleken vergeefs. De regering zette door. Informatiebladen over de exacte regels voor vergunningvrij bouwen in het historisch erfgoed zijn beschikbaar op de website van de Rijksdienst Cultureel Erfgoed

Oterleek (gem. Schermer),
gefotoshopte vergunningvrije
bijgebouwen in beschermd gezicht

(www.cultureelerfgoed.nl); zoeken op: “vergunningvrij, informatie voor professionals”), vooralsnog alleen voor professionals, maar binnenkort ook voor niet-ingevoerde burgers. Een laatste poging om te voorkomen dat ook in Werelderfgoederen vergunningvrije aantastingen van het beeld mogelijk zijn, strandde op 22 november in de Tweede Kamer. SP Kamerlid Paulus Jansen diende bij de behandeling van de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) een motie in om vergunningvrij bouwen in werelderfgoed-gebieden onmogelijk te maken. Immers: in de SVIR worden dergelijke gebieden tot nationaal belang verheven, en wordt van gemeenten en provincies gevraagd om aantastingen te voorkomen. Minister Schultz zei in het Kamerdebat over deze motie dat zij voorstander is van een beleid van “behoud door ontwikkeling” en dus op het werelderfgoed niet op slot wilde doen – terwijl er niet meer gevraagd werd dan behoud van de vergunningplicht voor bijgebouwen en serres, opdat gemeenten ook in staat zijn om aantasting van bijvoorbeeld het vrije schootsveld in de Waterlinie of de Stelling van Amsterdam te voorkomen. Een Kamermeerderheid stemde echter tegen de motie van de SP.

Acte van Herbestemming ondertekend

De Federatie Welstand heeft tijdens de Internationale Biënnale Herbestemming in Maastricht op 4 november 2011 als één van de 35 organisaties de 'Akte van Herbestemming' getekend. De Federatie verplicht zich daardoor tot samenwerking en kennisverspreiding van goede voorbeelden van herbestemming van leegkomende gebouwen en van het agenderen van het onderwerp.

Ingezonden

Waarden – ambities – beleid ondermijnen

Conceptueel kader:

Het denken over kwaliteit in de ruimtelijke orde in Nederland is gegrond op een trits, die terug te vinden is in structuurplannen, bestemmingsplannen, welstandsbeleid en beschermingsbeleid voor cultuurhistorische waarden. Die trits is: 1. waarden vaststellen, 2. ambities formuleren om met die waarden om te gaan en 3. beleidsinstrumenten kiezen en beleid ontwikkelen om die ambities te realiseren.

Toepassing van die trits gaat van links naar rechts: eerst waarden en als laatste beleid vaststellen. Geen beleid gewenst? Dan zijn er kennelijk óf geen waarden, óf geen ambities. Niets van waarde te vinden, geen ambities om daaraan iets te veranderen? Dan geen beleid noodzakelijk. Veel waarden en veel ambitie om die te behouden? Dan komen de beleidsmiddelen van de monumentenzorg in beeld. Zulke eenvoudige redeneer-reeksen liggen aan elk ruimtelijk beleid ten grondslag.

Niettemin zien we in de politiek en bij ambtenaren van bijvoorbeeld I&M voortdurend de neiging om aan het beleid alleen te sleutelen, de trits te lezen van rechts naar links. Ofwel, waarden-loos denken toe te passen. Daarbij worden beleidsmiddelen uitgekleeft zonder aandacht voor het gehele bouwwerk waarvan zij deel uitmaken. Daar komt nog bij dat het gepruts aan beleidsmiddelen een eigen dynamiek lijkt te hebben ontwikkeld, die maar zelden tot vereenvoudiging of transparantie heeft geleid. Juist omdat de samenhang uit de trits uit het oog wordt verloren, ontstaan gedrochten van regelgeving die eerder te maken hebben met correctie van correcties dan met een heldere afweging vanuit het conceptuele kader dat waarden-ambities-beleid biedt.

Autonomie:

Kwaliteitsbeleid is bij uitstek een gemeentelijke taak. Bestemmingsplan, welstandsbeleid, erfgoedbeleid: steeds heeft de gemeente de bepalende rol. De gemeenten stellen de waarden, formuleren de ambities en bepalen met welk beleid ze die ambities zullen realiseren. Taak van het Rijk is vooral instrumenten te verschaffen die het de gemeenten mogelijk maakt die rol met verve in te vullen. Niet bepalen welke monumenten worden aangewezen, maar de criteria formuleren en het register beheren. Niet bepalen wat vergunningvrij kan worden gebouwd, maar dát vergunningvrij kan worden gebouwd en onder welke voorwaarden. Instrumenten ontwikkelen, niet instrumenten toepassen. Vanuit waarden-loos denken knagen aan de beleidsmiddelen die gemeenten nodig hebben, tast de gemeentelijke autonomie aan en brengt de subsidiariteit in het geding.

De bepalingen van het Besluit Omgevingsrecht (BOR), zoals in 2010 ingevoerd, zijn in hun onleesbare gedetailleerdheid niet alleen een illustratie van het onder 1 genoemde, omgekeerd en waarden-loos denken, maar ook van een flagrante aantasting van gemeentelijke autonomie.

Monumentenzorg:

Als er veel waarden zijn die van belang worden gevonden en de ambitie om die te behouden wordt duidelijk uitgesproken, dan is monumentenzorg het beleidsmiddel om in te zetten: het maximum aan beleid. Per definitie is vergunningvrij bouwen in verband met monumenten dus een contradictio in terminis. Alleen vanuit waarden-loos denken kun je tot zo'n concept komen: wanneer je niet erkent dat effectief overheidsingrijpen in deze trits van waarden-ambities-beleid bij de waarden begint en uitmondt in het beleidsinstrumentarium. Gemorrel aan de instrumenten ondermijnt onvermijdelijk de ambitie of de onderliggende waarde.

Daar komt bij dat onder de monumentenzorg altijd een waarde-oordeel ligt dat in de Monumentenwet zijn erkenning heeft gekregen, zowel in artikel 2 (waarin staat dat bij beoordeling van aanwijzing en wijziging

van monumenten rekening wordt gehouden met het belang van het functioneren van het monument) als in de toelichting, waarin is aangegeven dat de monumentencommissie(s) moeten beoordelen of bij een ingreep niet onnodig monumentale waarden verdwijnen.

De beoordeling van wijzigingen aan monumenten is dan ook altijd zwaar opgezet, met een rol voor gemeente, provincie en Rijk. Dat kan wel wat minder, en in de recente aanpassing van de Monumentenwet wordt dan ook de adviesplicht van het Rijk beperkt. Anderzijds worden scherpere eisen gesteld aan de centrale beoordelende instantie: de gemeentelijke monumentencommissie. Voor een bepaald type kleine ingrepen wordt overigens allang een 'generaal pardon' gehanteerd op basis van praktijkervaringen: bij zulke ingrepen wordt ambtelijk bepaald dat geen vergunning nodig is. Maar wat onlangs bij wet is vastgesteld, haalt een wezenlijk beoordelingsmoment vanuit de Monumentwet naar het vergunningvrije regime van BOR en WABO, en maakt de zojuist versterkte monumentencommissies deels weer vleugellam. Ruimtebeleid en cultuurbeleid, hoewel beide aan de Haagse Rijnstraat ontwikkeld, fietsen hier niet-integraal langs elkaar.

Het wordt tijd terug te keren naar de concepten onder de ruimtelijke planning: beleid formuleren op basis van geconstateerde waarden en een beperking van het Rijk tot de wetgever die de gemeenten in staat stelt dat beleid te maken. Alleen door die terugkeer naar de uitgangspunten kan ons een gedrocht als de BOR, met ook nog eens verbijsterende wetswijzigingen voor vergunningvrij bouwen aan monumenten (en in beschermde gezichten), bespaard blijven.

Dirk Baalman, architectuurhistoricus,
werkzaam bij Het Oversticht, Zwolle

Cursusaanbod door de Federatie Welstand

Meer weten over welstand? Volg een van onze interessante cursussen!

Kennismakingscursus

Twee keer per jaar organiseert de Federatie Welstand in het kader van de cursussenreeks 'Erfgoed in de praktijk' van NRF en RCE een cursus voor beginnende commissieleden en secretarissen van monumenten- en welstandscommissies. Hier wordt u op de hoogte gebracht van de laatste ontwikkelingen en wetenswaardigheden rond welstand en monumenten, zowel voor wat betreft beleid als uitvoering.

Info: In 2012 wordt informatie over de nieuwe cursussen verstrekt. Houdt u dus onze nieuwsbrief in de gaten voor de aankondiging. De cursus wordt georganiseerd door de Federatie Welstand samen met Nationaal Restauratiefonds en RCE.

Training Schriftelijk Welstandsadvies

In welstandsnota's wordt een juridisch kader gesteld met behulp waarvan bouwplannen volgens algemene, gebiedsgerichte en objectgerichte criteria worden beoordeeld. De meeste plannen kunnen volgens de criteria van de nota worden afgetikt. Daarnaast kunnen commissies de planindieners collegiaal advies geven om het plan op bepaalde punten nog eens te herzien. Hoe formuleer je zo'n advies, hoe zorg je dat het juridisch steekhoudend is en zo begrijpelijk dat er geen misverstanden kunnen ontstaan? De training die de Federatie aanbiedt, richt zich zowel op de juridische formuleringen uit de nota als op de helderheid en stijlvastheid van het advies. Krukkige zinnen zorgen er immers voor dat een advies voor meer interpretaties vatbaar is. Aan de hand van casestudies wordt er gekeken naar helder en consequent taalgebruik in de verslaglegging.

Bijkomend nut van de cursus is dat men van anderen hoort hoe het in andere gemeenten toegaat. Door de grote verscheidenheid aan welstandsnota's (van globaal tot gedetailleerd) en de manier waarop gemeenten ruimtelijke kwaliteit beleidsmatig handen en voeten geven, is een uitwisseling van ervaringen met vakbroeders aan te bevelen. Deze training wordt jaarlijks een tot twee keer gehouden en is bestemd voor commissieleden en secretarissen of plantoetsers.

Info: In 2012 wordt informatie over de nieuwe cursussen verstrekt. Houdt u dus onze nieuwsbrief in de gaten voor de aankondiging. De Federatie Welstand organiseert de cursus/training 'Schriftelijk Welstandsadvies' samen met de Hogeschool Utrecht, faculteit Economie en Management.

Vacaturebank

De Federatie Welstand beschikt over een vacaturebank. Aanbod van vacatures in gemeentelijke

welstandscommissies (voorzitters en leden), maar ook die bij de regionale welstandsorganisaties worden op de website van de Federatie geplaatst. De plaatsing is kosteloos voor leden van de Federatie; voor niet-leden zal een bedrag van 250 euro in rekening worden gebracht. Geef uw vacatures door aan de Federatie Welstand.

Voor aanmelding: telefoon 020 – 412 49 64 of mail info@fw.nl

Nieuws van de leden

- In juni 2011 verscheen het laatste (derde) deel van De Schoonheid van Amsterdam; het eerste deel verscheen in 2009, het tweede in 2010. De reeks, samengesteld door de commissie voor Welstand en Monumenten Amsterdam, beslaat de perioden: 1898-1940, 1940-1978 en 1978-2009. Al in 1989 werd er in Amsterdam een commissie, bestaande uit architecten ingesteld die mocht adviseren over bouwinitiatieven op gemeentegrond, de latere Schoonheidscommissie. De commissie breidde allengs haar invloed uit, maar kreeg pas in 1922 een wettelijke basis. Welstandscommissies kregen ook toen al de schuld van zaken die misliepen. Zo leverde de dienst Bouw- en Woningtoezicht rond 1912 kritiek op het falen van de Schoonheidscommissie om harmonie en samenhang in bouwplannen te brengen. Maar dit was vooral een stedenbouwkundig probleem, waar de commissie het mandaat ontbeerde om over uitbreidingsplannen te adviseren. In 1911 werd voorts een Commissie voor het Stadsschoon opgericht, die moest waken over het historisch stadsgezicht. Opmerkelijk in Amsterdam is verder de vroege instelling van supervisors ('esthetisch adviseur'; nergens in het land worden ook nu nog zoveel supervisors ingezet als in deze stad). Toen de Schoonheidscommissie ook weer in 1925 stevig werd bekritiseerd, koos het gemeentebestuur een nieuwe vorm die tot 1981 standhield. Na 1981 vonden er allerlei veranderingen plaats: welstand en monumenten werden geïntegreerd en er kwamen zestien deelgemeenten, wat het adviseren over stadsdeelgrenzen er ook nu nog niet makkelijker op maakt. Het was ook de periode van de stadsvernieuwing met in de hoofdrol wethouder Schaefer, die dan wel vond dat een commissie uit alleen deskundigen moest bestaan, maar de adviezen van die commissie regelmatig terzijde schoof, als het tempo van de stadsvernieuwing daardoor dreigde te stagneren.

Beleid en structuur van commissies worden in de delen afgewisseld met sprankelende anekdotes en casussen die uit het archiefonderzoek naar voren kwamen en betrekking hebben zowel op het centrum als de nieuwe wijken en het hele gebied bestrijken van nieuwbouw, monumentenzorg, stadsvernieuwing, projectontwikkeling vroeger en nu. Onder welk politiek gesternte en met welke ideeën over het functioneren van een stad werd het welstands- en monumentenbeleid ingezet? Onze kijk op wat waardevol is, is op zijn minst dynamisch. Er bestond een tijdlang de 'terreur' van de Amsterdamse School, terwijl deze wijken nu rijksbeschermd worden. Naar allerlei gebouwen die men in beginsel als mislukt bestempelde, kraait nu geen haan meer, omdat ze typologisch nauw verwant zijn (zonder uitzondering bewerkingen van de canon van klassieke stijlen). Een Openluchtschool van Duiker betekende pas echt een breuk (ook mentaal) in het harmonieus stadsbeeld dat tot dusver min of meer volgens de klassieke canon van voet-middenhoofd werd gecomponeerd – laat staan de producten van de naoorlogse cityvorming of van de, in architectonisch opzicht schrale jaren 1980. In het laatste deel wordt aandacht geschonken aan de initiatieven om in het kwetsbare weefsel toch vernieuwingen te kunnen plegen, met meer of minder succes.

Waar is Amsterdam goed in op welstands- en monumentengebied? Dat het oordelen over ruimtelijke kwaliteit mensenwerk is, is bekend, maar hoe bouw je toch een aantal garanties in dat het oordeel daarover niet alle kanten uitschiet? Amsterdam heeft in een vroeg stadium in een aantal ordekaarten gecategoriseerd en daarin vastgelegd wat stedenbouwkundig en wat architectonisch belangrijk is, en wat je dus waar en hoe kunt invullen. Dit kaartmateriaal is indertijd soepel opgegaan in de welstandsnota. Helaas is het door de rijks-AmvB, waarin het vergunningvrije uitbreiden van nieuwbouw en monumenten enorm is toegenomen, de gemeente nu letterlijk verboden om zelf beleid te voeren op dit gebied. Zo mag er bijvoorbeeld nu in de keurtuinen van de grachtengordel, die vanaf begin zeventiende eeuw beschermd zijn gebleven en behoren tot het Unesco-erfgoed, aanzienlijk gebouwd worden, wat ten koste gaat van deze bijzondere achtergebieden, maar ook zonder dat een bureau Monumenten of monumentencommissie kan adviseren over de uitvoering en materiaalkeuze van deze nieuwe

bijgebouwen. Hetzelfde geldt voor de groene oases van de gesloten bouwblokken van latere datum in Amsterdam. Het is de wereld op zijn kop dat je als gemeente geen beslissingen meer mag nemen over de ruimtelijke kwaliteit in je gemeente, waar die zich ook bevindt, aan de voor- of achterkant.

De Schoonheid van Amsterdam, in drie delen. Info: a.vandijk@welstand.amsterdam.nl

- Ook de Dienst Stedelijke Ontwikkeling in Den Haag gaf in 2010 opdracht aan Marcel Teunissen om een boek te schrijven over de geschiedenis van welstand en monumentenzorg in de stad. Een heel informatief werk met alle data over rijks- en gemeentelijk beleid rond welstand en monumentenzorg, gevolgd door een beschrijving van Haagse casussen. Er zijn talloze overeenkomsten tussen de geschiedenis in Amsterdam en in Den Haag. Amsterdam kreeg in 1898 een Schoonheidscommissie; Den Haag in 1910. De monumentencommissies volgden kort daarop. Teunissen schrijft dat van meet af aan discussies werden gevoerd over wat mooi of lelijk werd gevonden. En zoals in Amsterdam bouwplannen in de stijl van de Amsterdamse School de voorkeur genoten, gebeurde dat in Den Haag met de Nieuwe Haagse School. In beide gevallen ontstonden daardoor sterke, samenhangende stadsdelen die nu veel bewondering oogsten. In 1925 was er ook weer zo'n discussie in de gemeenteraad; burgemeester Patijn stelde echter dat de commissie 'niet aansprakelijk kon worden gesteld, dat er niet "mooier" gebouwd werd'. Hij schreef dit op het conto 'dat velen [ontwerpers] hun vak niet verstaan en geen esthetisch inzicht hebben'. Zoals er in Amsterdam al vroeg supervisors voor de nieuw te ontwikkelen wijken waren, had Den Haag haar Commissie voor de Stadsuitbreiding. Al in 1931 werd het welstandsartikel gewijzigd: een gebouw moest gezien worden in relatie tot zijn omgeving en de naam schoonheidscommissie werd sindsdien gewijzigd in welstandscommissie. Teunissen bespreekt de politieke golven waarop welstand meebewoog, de relaties met de diensten en het monumentensmaldeel, maar beschrijft ook de waardevolle beleidsmatige koers die de stad dikwijls wist in te zetten, zoals een potje om het wonen in de binnenstad te stimuleren, waarvan het bureau monumenten kon profiteren om restauraties uit te voeren, of de prachtige nota 'De kern gezond' voor de pleinen en straten in de binnenstad, waar de stad nog steeds op voortbouwt. In het boek komen de krachtige, invloedrijke mannen langs: H.P. Berlage, Jan Kalf, vader en zoon Bakker Schut, Willem Dudok, Rob Hotke, Adri Duivesteijn, Thijs Asselbergs, Jo Coenen. Commissievoorzitter Theo Bosch adviseerde in zijn periode als commissievoorzitter zelfs over de kleur van de nieuwe trams. De bekende criticaster J.P. Mieras noemde de commissies in 1924 'de esthetische inquisitie', maar de stad heeft duidelijk welgevaren bij sterke commissies en de daar gevoerde debatten die in beleid werden omgezet. Net als in Amsterdam werd vroeger verguisd, wat nu wordt gewaardeerd. En net als in Amsterdam met haar ordekaarten liep Den Haag met de Verzorgde Stadsbeeld-uitgaven ('clusterboeken') uit de jaren 1990 vooruit op de in 2003 verplichte welstandsnota. Het boek toont de durf van de gemeente Den Haag om een kritisch-deskundige kijk op de stad te velen en daar ook vaak haar voordeel mee te doen.

Info: M.M. Teunissen, Welstand en monumentenzorg in Den Haag / Een historische verkenning, Den Haag: Uitgeverij De Nieuwe Haagsche, 2010, ISBN 978-94-6010-052-9.

Overig nieuws

- Wat meldt het **jaarverslag van de Erfgoedinspectie** van het ministerie van OC&W over 2010? Een lastig jaar voor een jaarverslag, omdat de Wabo werd ingevoerd en de voorbereidingen voor de wijziging van de Monumentenwet in volle gang waren. In 2010 onderzocht de inspectie de gemeenten Geertruidenberg, Groningen en Sint-Michiëlsgestel. Vanuit Geertruidenberg kwamen signalen 'uit de bevolking van deze plaats' en heeft de inspectie aanbevelingen gedaan voor (ik neem aan: een betere) zorg voor cultuurhistorisch erfgoed. De gemeente Groningen werd gemaand meer betrokkenheid op te brengen voor nieuwbouw in beschermde gezichten en in Sint-Michiëlsgestel zou de gemeentelijke deskundigheid verbeterd kunnen worden. In 2010 kwamen ook de rapporten vrij van de in 2009 bezochte gemeenten Haarlem, Heerenveen, Hilversum, Roermond en Zaanstad. Het jaarverslag meldt hierover alleen maar dat deze gemeenten de aanbevelingen van de inspectie zullen uitvoeren; kennelijk valt er overal wel het een en ander te verbeteren. Ook zijn er 'nazorggesprekken' gevoerd met negen gemeenten. De inspectie concludeert dat er in grote lijnen wel 'historisch bewustzijn' bij gemeenten is, maar dat

de deskundigheid van het ambtelijk apparaat, het verrichten van bouw- en cultuurhistorisch onderzoek, de begeleiding van wijzigingsplannen en ingrepen in beschermde gezichten en het gemeentelijke toezicht op restauraties nog ontbreekt. Oei, deze opsomming lijkt nou net de basis van zorgvuldig erfgoedbeleid. En het is dan ook zorgelijk dat de inspectie dit nog steeds in licht omfloerst taalgebruik jaar in jaar uit aan de kaak moet stellen. De inspectie waarschuwt om die reden in het kader van Momo voor een al te groot vertrouwen in de zelfredzaamheid van gemeenten en eigenaren ten aanzien van monumenten. De ambtelijke 'toerusting' ontbreekt veelal. Onderdeel van de toerusting bijvoorbeeld is het geringe gebruik dat gemeenten maken van bouwhistorisch en cultuurhistorisch onderzoek om gebiedsgerichte monumentenzorg op verantwoorde manier handen en voeten te geven, met als gevolg dat er onvoldoende inzicht is in aanwezige waarden. En wat de eigenaren betreft: ze weten desnoods wel dat ze in een mooi pand zitten, maar weten niets van restauratietechnieken. (Ook klinken nu al geluiden op dat eigenaren van monumenten, vooral de pandjesbazen onder hen, zich van hun verantwoordelijkheid ontdoen door inferieure oplossingen en materialen te kiezen.) Er zitten dus volgens de inspectie behoorlijke risico's aan dit rijksvertrouwen in gemeenten en eigenaren; kortom, Momo-proof is nog een toekomstideaal. In bijna alle rapporten van de inspectie wordt gewezen op de geringe capaciteit die gemeenten over hebben voor de uitvoering van erfgoedbeleid. Misschien dat de wal het schip keert, als de nieuwbouwagenda naar de achtergrond wordt gedrongen, en herbestemming en transformatie in belang toenemen. Misschien dat er dan deskundigen in de gemeenten een plek krijgen, waar nu nog vaak een ambtenaar zit 'die monumenten wel leuk vindt', maar verder geen werkelijke deskundigheid op dit terrein bezit.

- Ook **Expeditie Mooi** met als ondertitel 'een verkenningstocht naar ruimtelijke kwaliteit binnen provincies', is zo'n geschrift dat de woorden ruimtelijke kwaliteit en schoonheid bezigt, woorden die dit Kabinet in 2011 niet langer in de mond wil nemen. Deze vorig jaar verschenen bundel van het Interprovinciaal Overleg IPO is een dappere poging ruimtelijk beleid te definiëren en in een 12-puntenplan te vatten. Waarom dapper? Terugblikkend signaleert Expeditie Mooi de paradox van toenemende welvaart en waardering voor culturele kwaliteiten, maar juist door die welvaart heeft er een toenemende groei op bijna alle terreinen plaatsgevonden, waardoor veel van de aanwezige kwaliteiten van de weeromstuit zijn vernietigd. Het tempo van verandering is nog nooit zo hoog geweest en dat merken we in onze omgeving, aldus Expeditie Mooi: ontwerpen zonder lokale context, en voor alles haalbaarheid = betaalbaarheid. Te weinig aandacht dus voor venustas en firmitas, te veel voor utilitas (in de zin van economisch rendement), is het strenge oordeel van de twaalf provincies. In het 12-punten programma, waarin ook de verschillende rollen van de provincie worden onderzocht (regisseur, deelnemer, enz.), staan verstandige aanbevelingen en worden kritische noten gekraakt. Punt 1 bijvoorbeeld luidt: Maak de plek even belangrijk als het project. En: Ruimtelijk beleid dat jarenlang 'belangeloos' wensen en programma's van andere beleidsvelden incorporeerde, is nu van zichzelf een maatschappelijk belang geworden dat zo goed mogelijk gebruikswaarde, toekomstwaarden en belevingswaarde moet laten samensmelten. En: 'Ruimtelijke kwaliteit vereist ook erkenning van het niet-kwantificeerbare.' Jammer dat ook Expeditie Mooi niet ontkomt te waarschuwen voor 'bevrozing' van het bestaande, terwijl de belvedere-slogan 'behoud door ontwikkeling' ons op plekken meer ontwikkeling dan behoud heeft gebracht. Ook is het niet eerlijk over de 'bijzondere' landschappelijke of gebiedskenmerken aan de overkant van de rivier bij Zutphen te praten, als hier 1600 woningen moeten worden gebouwd in het kader van Ruimte voor de Rivier. Als je 1600 woningen op een fraai landschap bouwt, heb je immers geen landschap meer. In Expeditie Mooi staan ook stellingen, zoals naar aanleiding van een gebiedsontwikkeling tussen Maastricht en Valkenburg, die het vak stedenbouw niet zullen helpen: 'Een ruimtelijke conceptualisering van een gebied ontstaat al zodra je in grove lijnen de vier basiskleuren neerzet: rood, blauw, groen (natuur) en geel (landbouw). Dan ontstaat al een cirkel, een lijn, een kruis of iets anders. Vaak is het denken in consequenties daarmee al gestart. Bij kruisende lijnen lijkt het kruispunt vanzelf het meest cruciale punt'. Dit lijkt wel stedenbouw voor kinderen. Pas op de plaats en rustig nadenken over ruimtelijke ontwikkelingen in Nederland lijkt meer dan ooit verstandig, wil je gedaan krijgen dat de verschillende lagen begrepen worden en betekenis krijgen voor mensen. In de interviews met provinciale beleidsmakers ten slotte komt goed naar

voren welke (ongebreidelde?) ambities men heeft (snelheid maken) of waarom men kiest voor een bezadigder omgang met doelen - wat in deze periode van alles minderen een betere optie lijkt.

Expeditie Mooi, een verkenningstocht naar ruimtelijke kwaliteit van provincies, Interprovinciaal Overleg IPO, 2010.

- Eind 2009 gaf de provincie Limburg een lovenswaardige opdracht aan een denktank, bestaande uit Limburgse specialisten, om onderzoek te doen naar het beleid, de programma's en de processen op breed cultureel gebied die de provincie onderneemt. Onderliggende vraag was natuurlijk: hoe doen we het volgens deze deskundigen, wat doen we uitstekend en wat kunnen we verbeteren, wat bevelen jullie aan en hoe gaan andere provincies met deze opgaven om? Het was een daarom zo'n uitzonderlijke opdracht, omdat de provincie haar eigen functioneren mede aan een kritische inventarisatie heeft durven blootstellen. Vorig jaar verscheen het kloeke rapport *Limburg; te mooi om waar te zijn?*, verplichte lectuur voor al diegenen die te maken hebben met - of betrokken zijn bij - provinciaal en gemeentelijk beleid. Het rapport staat namelijk bomvol informatie en is daardoor ook voor andere provincies waardevol. De denktank stelt en concludeert dat belevingswaarde en schoonheid een veel zwaarwegender factor in het provinciale beleid moeten zijn dan nu het geval is: alle projecten die zij onderneemt zouden op dit aspect bekeken en beoordeeld moeten worden. Het document definieert in zijn verschillende hoofdstukken de betekenis van ruimtelijke kwaliteit en die van Limburg in het bijzonder, geeft aan op welke terreinen ruimtelijke kwaliteit voor Limburg een bijdrage kan leveren aan de 'kwaliteit van leven', waarbij vooral de economische voordelen van ruimtelijke kwaliteit eens goed op een rij worden gezet: de bezoekers, de bewoners, de werkers die zich tot Limburg aangetrokken voelen omwille van haar schoonheid en leefbaarheid, en daarin investeren. Niet voor niets luidt de ondertitel van het rapport: Ruimtelijke kwaliteit goed voor het vestigingsklimaat in Limburg. Verder benoemt het rapport ook nog de verschillende actoren die betrokken zijn bij ruimtelijk-kwaliteitsbeleid, zowel de overheden als instellingen en organisaties, zowel semipubliek als privé. Er wordt in het stuk veel nadruk gelegd op de plekken waar de verantwoordelijkheid voor ruimtelijke kwaliteit rust en de rol vooral van gemeenten om daarin het goede te doen. De passages over algemeen beleid zijn misschien voor een deel alweer achterhaald door dit nieuwe Kabinet met andere agenda's, doelen en snelheden. Toch is een terugblik op alles wat er in Limburg is bedacht aan stimulerende projecten en geformuleerd in nieuw beleid verhelderend. De denktank merkt op dat in deze projecten ruimtelijke kwaliteit niet altijd instrumenteel is gemaakt, dat deze projecten binnen het sectoraal werkende provinciehuis nog te weinig integraal worden behandeld en dat er nog sterker kan worden samengewerkt met andere partners uit het veld. En de vooruitblik ontbreekt niet; de denktank raadt aan vooral in te zetten op een aantal speerpunten: ontwerpend onderzoek in een vroeg stadium, de Beeldbepalende Ontwikkelingen, Plattelandsontwikkeling, grote ingrepen, herbestemming en de zogenaamde '1.000x onderwerpen'. Voor een groot deel zijn dit projecten waar de provincie nu al veel geld in stopt en die door alerte, deskundige ambtenaren moeten worden gestimuleerd, gevolgd en bewaakt. (Inderdaad, een van de aanbevelingen is om meer vakspecialisten in het provinciehuis aan te nemen of mensen om en bij te scholen). Er wordt gewaarschuwd voor de consequenties van de door het Rijk opgelegde uitbreiding van vergunningvrij (= welstandsvrij) bouwen voor de schoonheid van Limburg volgens wat de denktank noemt 'de wet van de transformatie': heel veel kleine (ogenschijnlijk onbeduidende) ingrepen kunnen samen leiden tot een 'gigantische beeldverandering'. Daarbij is de denktank bezorgd over het beleid bij kleinere gemeenten, waar er binnenshuis geen expertise is op het vlak van landschap of stedenbouw en men te afhankelijk is geworden van commerciële adviesbureaus. De denktank waarschuwt ook voor ongebreideld herbesteden; lang niet elk plan past immers in het te herbesteden object. Ook beveelt de denktank aan bestaande kwaliteitscommissies te versterken, meer armslag te geven of nieuwe op te zetten, groepen van onafhankelijk denkende personen die belangeloos meedenken. In alle opzichten stoelt dit leesbare rapport (nu eens niet geschreven in het gebruikelijke versleten rapportenjargon waar de ogen bij toe vallen) op veel ervaring met de Limburgse situatie, plus veel liefde voor de cultuur en het landschap in deze provincie. De kritiek is mild gesteld en juist daardoor treft zij doel. Al met al kunnen we daardoor veel gewicht toekennen aan de gesignaleerde oneffenheden in beleid en uitvoering van de provincie, en de verbeteringen of aanbevelingen die het rapport voorstelt. Maar we kunnen deze provincie ook veel lof toezwaaien

voor alles wat zij onderneemt - ook daarover gaat dit rapport. Ze is niet bang geweest zichzelf een spiegel voor te houden, welke stap logischerwijs gevolgd moet worden door een plan van aanpak.

Info: Projectgroep 'Denktank Mooi Limburg', Limburg; te mooi om waar te zijn. Ruimtelijke kwaliteit goed voor het vestigingsklimaat in Limburg, augustus 2010. Het rapport is op te vragen via

Nieuwsberichten en opmerkingen met betrekking tot deze digitale nieuwsbrief kunnen gestuurd worden naar gtc@fw.nl of neem contact op met Gerda ten Cate, beleidsmedewerker bij de Federatie Welstand, 020 – 412 49 64. De nieuwsbrief vermeldt berichten; er kunnen geen rechten aan worden ontleend!